

ŞEFFAF DEVLET VE DEMOKRASİ¹

Prof.Dr.Coşkun Can Aktan

“Şeffaflık, politikayı temizleyecek ilaçlardan birisidir. Hiç bir şey şeffaflık kadar politikadaki kötü uygulamaları kontrol edemez. Evinin çevresindeki duvarın etrafına bir delik açmaya çalışan bir İrlandalı’ya ne yaptığı sorulduğunda İrlandalı şöyle cevap vermiş: ‘evin bodrum katındaki karanlığın dışarı çıkması için uğraşıyorum...’

Galiba, bizim şimdi yapmamız gereken de budur.”

Woodrow Wilson

Abraham Lincoln *demokrasiyi “halkın, halk tarafından, halk için yönetimi”* olarak tarif eder. Bu ideal tanım demokrasinin üç temel özelliğini ortaya koymaktadır. Bunlar; temsil, katılım ve denetimdir. Halkın, temsilcilerini seçme özgürlüğünün bulunduğu, yönetime aktif olarak katılabildiği ve temsilcilerinin karar ve eylemlerini denetleyebildiği bir siyasal düzen ancak demokrasi olarak adlandırılabilir. Karl Popper’in terminolojisi ile ifade edecek olursak, demokrasi bir *Açık Toplum* düzeni olmalıdır. Şeffaflık (Açıklık) demokrasinin gereğidir. Yönetilenler (halk) ile yöneticiler arasında yakın bir iletişimin daima mevcut olması gerekir. Yönetim ve iletişim, birbirlerinden ayrılamayacak iki kavramdır. Son zamanlarda kullanılmaya başlanan **“yönetişim” (governance)** kavramı, yöneticiler ile yönetilenler arasındaki iletişimin önemini ortaya koyması açısından değer taşımaktadır.

---

¹ Yeni Türkiye Dergisi, Sayı 21, Mayıs-Haziran 1998.

Thomas Jefferson'un ünlü *“devlet meşru gücünü, yönetilenlerin yönetenler hakkındaki mutabakatından alır”* sözü devlet yönetiminde “yönetişim” kavramının çok önem taşıdığını vurgulamaktadır. Yönetişim kavramının içerisinde diyalog ve uzlaşma yer almaktadır. Halk, önce hür iradesi ile mutabakata (consensus) dayalı olarak temsilcilerini seçebilmeli (siyasal katılım ve temsil), onlara bu şekilde yönetme hakkını vermeli (temsili vekalet) , yöneticiler ile yakın bir iletişim içerisinde bulunarak kamusal kararlara katılabilmeli (yönetime katılma) , ve yöneticilerin güç ve yetkilerini kötüye kullanmamaları için onları kontrol edebilmelidir. İşte gerçek demokrasiden söz edebilmek için bu anahtar kavramların varlığı ve işlevi gereklidir.

Şüphesiz, halk ile temsilcileri arasında yönetişimin varlığı demokrasi için yeterli değildir. Halk aynı zamanda yöneticilerin karar ve eylemlerinin hukuka uygunluğunu da kontrol edebilme hakkına sahip olmalıdır. Büyük özgürlük tarihçisi Lord Acton *“devlet etkin bir şekilde sınırlandırıldığı ölçüde meşrudur”* der. Yine özgürlük felsefesini en iyi işleyen filozoflardan biri olan John Stuart Mill, *“ anayasal devlet ilkesi, siyasal gücü elinde bulunduran kimselerin bu güçlerini kötüye kullanabileceklerinin varsayılmasını şart koşar”* sözü ile siyasal gücün sınırlandırılmasının gereğine işaret etmektedir. James Madison'ın şu sözü de aktarmaya değer bir önem taşımaktadır: *“devletin temeli güçtür ve insanın elinde olan bu güç her zaman kötülüğe maruz bırakılabilir.”*

Özetle, devletin meşruiyeti için mutabakat kadar, siyasal gücün denetimi ve sınırlandırılması da önem taşır. Siyasal gücün sınırlandırılmadığı bir siyasal düzen artık demokrasi olmaktan çıkar ve keyfiyet rejimine dönüşür. Sınırsız demokrasi, kaçınılmaz olarak despotizme doğru kayar. Bugün çağdaş demokrasilerde olan da budur. Hikmet-i vücudu (raison d'être) vatandaşların can ve mal varlıklarının

korunması olan devlet, hukuk kuralları ile sınırlandırılmadığı ölçüde despotlaşır, vatandaşların hak ve özgürlükleri üzerinde tehlike oluşturur.

Eğer demokrasiyi gerçekten oluşturmak istiyorsak mutabakata, diyaloga, uzlaşmaya, katılım ve iletişime, yani yönetime önem vermek zorundayız. Demokrasiyi keyfiyet rejimi olmaktan çıkarıp fazilet rejimi olarak korumak istiyorsak, o zaman da anayasal hukuk devleti ilkesine daha fazla işlerlik kazandırmalıyız. Egemenliğin çağdaş monarkların (yani politikacıların!..) elinden alınıp gerçek sahibi olan halka verilmesi için katılımcı demokrasiyi güçlendirmeliyiz. O zaman ancak, halkın parlamentosu'na *“egemenlik kayıtsız şartsız milletindir”* sözünü asmak bir anlam taşır!... Parlemtentonun ya da siyasal iktidarın üstünlüğü yerine Hukukun Üstünlüğü ilkesini gerçek anlamda hayata geçirmeliyiz.

Siyasal Güç Sınırlandırılmalı...

Demokrasiyi siyasal ahlaksızlıklardan, yozlaşmalardan, kirliliklerden arındırmak istiyorsak önce siyasal gücün alanını ve kapsamını daraltmalıyız . Siyasal gücü sınırlayacak önlemleri mutlaka almalıyız. Siyasal gücü sınırlandırmak için yatay ve dikey kuvvetler ayrılığına işlerlik kazandırmalıyız. Dikey kuvvetler ayrılığı için siyasal gücün merkezde toplanmasına son vermeli ve güç ve yetkileri mümkün olduğu ölçüde yerel yönetimlere devretmeliyiz. Adem-merkeziyet, yani “yerelleştirme” siyasal gücün tek elde toplanmasını ortadan kaldıracak ve yerel demokrasiyi güçlendirecektir. Yatay kuvvetler ayrılığı ilkesine de fonksiyonel işlerlik kazandırmalıyız. Yasama, yürütme ve yargı organları arasında kuvvetin yatay olarak dağılımının, demokrasinin varlığı ve yaşaması için gerekli bir koşul olduğunu unutmamalıyız. Montesquieu'nun *“güç, gücü kontrol etmelidir”* şeklinde formüle ettiği yatay kuvvetler ayrılığı, demokrasi için “sine quo non” (olmazsa olmaz) bir ilkedir.

Yatay ve dikey kuvvetler ayrılığı siyasal gücün kötüye kullanılmasını önlemek için tek başına yeterli olamaz. Siyasal güç olan devletin iktisadi alanda da güç merkezi olmaktan çıkarılması gerekir. Bunun yolu özelleştirme. Özelleştirme, demokrasinin gereğidir. Devletin ekonomik gücü mümkün olduğu ölçüde sivil topluma doğru kaymalıdır. Devletin ekonomik gücü sınırlandırıldığı ölçüde sivil toplum genişler ve güçlenir. Siyasal gücü yani, devletin gücünü sınırlayacak bir diğer önlem ise “gönüllüleştirme” (Voluntarizm) dir. Gönüllüleştirme, kar amacı gütmeyen sektörün gelişmesi ile sivil toplumun güçlenmesi demektir. Kamu sektörünün bir kısım görev ve fonksiyonları özel sektöre devredilirken (özelleştirme), bir kısmı da üçüncü sektöre aktarılmalıdır.

Yönetim ve Şeffaflık

Demokrasiyi koruyacak ve siyasal gücün kötüye kullanılmasını önleyecek tedbirlerden birisi de yönetimde açıklık yani, şeffaflıktır. Demokrasiyi dezenfekte edecek en iyi ilaçlardan birisi “gün ışığında yönetim”dir. Devlet yönetiminde gerçekten şeffaflık var ise siyasal kirlilikler hemen su yüzüne çıkar. Bu bakımdan yolsuzlukların etkin ve keskin bir ilacı şeffaf yönetimdir. Şeffaf devlet bir camedandan halkın, temsilcilerini izlemesi ve kontrol etmesine imkan sağlar.

Yönetimde şeffaflığın sağlanması bazı anayasal ve yasal tedbirlerin alınmasını gerektirir. En başta, yönetimin aldığı kararlar ve yaptığı işlem ve eylemler hakkında vatandaşlara bilgi aktarması önem taşır. Yönetimde gizlilik ve örtbas ancak anayasal ve yasal çerçevede vatandaşın bilgi edinme özgürlüğünün güvence altına alınması halinde bir anlam ifade eder. Bu bakımdan, yönetim açısından “bilgi verme görevi”, yönetilenler için de “bilgi edinme özgürlüğü” açık olarak ve istisnalarıyla anayasada ve yasalarda düzenlenmelidir. İkinci olarak, “yönetimde tanıtım” şeffaf devlet için gereklidir. Yöneticiler alacakaranlıktan çıkmalı ve halka aldığı kararlar, yaptığı

işlemler ve kamu hesapları hakkında bilgi vermelidir. Bunun için tüm kamu kurum ve kuruluşları, yılda en az bir kez faaliyetleri ve hesapları hakkında bir raporu yayınlamalı ve kamuoyunun bilgisine sunmalıdırlar. Mali hesapların mutlaka bağımsız denetim firmaları tarafından onaylanması ve açıklanması çok önem taşımaktadır. Bilginin açıklanması, şeffaflık için zorunludur.

Şeffaf devlet aynı zamanda “ yönetime ulaşabilme” (accessability) özgürlüğünü de içermelidir. Vatandaşlar kamu kurum ve kuruluşlarındaki yöneticilere kolaylıkla ulaşabilmelidirler. Bunun için gerekli yasal düzenlemelerin mutlaka yapılması gereklidir. Halkın kamusal kararların alındığı yerlere (örneğin, parlamentoya, belediye meclisi toplantı salonlarına) dinleyici olarak katılabilmesi de yönetimde şeffaflık için önem taşır.

Bir diğer önlem Ombudsman kurumunun oluşturulmasıdır. Ombudsman, halkın yönetimle ilgili şikayet ve başvurularını dinleyen ve çözüme kavuşturmaya çalışan bir kurum olarak faaliyet göstermelidir. Başta İskandinav ülkeleri olmak üzere bugün bir çok gelişmiş ülkede ombudsman büroları, şeffaf devlet için önemli bir görevi yerine getirmektedirler. Rüşvet ve yolsuzluk olaylarının çok sık yaşandığı kurumlarda ve işlemlerde şeffaflığa azami özen gösterilmelidir. Satınalma ve ihale mevzuatında, teşvik mevzuatında ilkelerin ve kuralların çok iyi belirlenmesi ve açıklık içerisinde uygulanması gerekir.

Siyasi ahlak tartışmalarının hiç gündemden düşmediği, rüşvet ve yolsuzluk skandallarının ardı arkasının kesilmediği ülkemizde yapmamız gereken, politikada oyunun kurallarını yeniden oluşturmaktır. Mevcut devletçi sistemden beslenen bazı oyuncular pek işlerine gelmediğinden şeffaf devlet için gerekli kuralları oluşturmaktan bugüne değin hep kaçma eğiliminde olmuşlardır. Biz bireyler ve sivil toplum örgütleri olarak yönetim ve şeffaflık için mücadele etmeliyiz.